پچڕاندن

Maurice Blanchot /ماوریس بلانشۆ
و. لە فەرەنسییەوە بۆ سویدی: دانیێل برینباوم و سڤێن-ئۆلف ڤالنشتاین
و. لە سویدییەوە: هەندرێن

(Riemann) وەک لە هاوکێشەکاریی ڕووبەری ماتماتیکیدا

لە ئاسانترین وتوێژدا پێناسەیەک، واتا ئاسانترین ناساندن، دەکرێ بەمجۆرەی خوارەوە بێت: کاتێک دوو مرۆڤ لەگەڵ یەکتردا دەپەیڤن، هەردووکیان لە یەک کاتدا ناپەیڤن، بەڵکوو یەک بە دوای یەکدا دەپەیڤن: یەکێکیان شتێک دەڵێ، وێجا ئەو دەوەستێ، ئەوەکەی تر شتێکی تر(یان هەمان شت) دەڵێ، پاشان ئەو دەوەستێ. ئەو وێناندنە لێکچنراوانەی کە هەڵچنراون بریتین لە زنجیرەبەندیەک، کە هەرچەندە ئەگەر ئەوانیش بۆ وەڵامدانەوە یەکتر بورووژێنن، ئەو کاتە دەپچڕێن کە ئەوان لە وتوێژەکەیاندا ڕۆڵەکە دەگۆڕنەوە. کاتێک وشە دەبێ لەوەوە بچێتە لای ئەویتر، یان بۆ ئەوەیە کە (ئەوەکەی تری بەرانبەر) جەختبکاتەوە یان تاکوو بە دژی ئەو بدوێ یانیش گەشە بە وتوێژەکە بدا، کە ئەمەش لە پێداویستی ماوەی پشووی وشەدا دەردەکەوێ. توانای پچڕاندن لە قسەکردن دا، وێدەچێ ئەو پچڕانەش ڕۆڵێکی لاوەکی بگێڕێ، یان زیاتر ڕۆڵێکی لاوەکیانە لە نۆرە گۆڕینەوە بگێڕێ؛ بە دڵنیاییەوە جۆرە ڕۆڵێکی مەتەڵاوی دەگێڕێ کە دەکرێ وەک مەتەڵێکی خودی زمان ڕاڤە بکرێ: ئەوە پشووەکە لە نێوان دەربڕینێک، پشووەک لە نێوان ئەو کەسانەی کە پێکەوە وتوێژ دەکەن کە ئەمەش چاوەڕوانیەکە، پشووەک کە وەک ئەو تێگەیشتنەیە کە توانای ئاخاوتن تۆکمەتر دەکا.

من لەوە دڵنیا نیم کە مرۆ بە جوانی سەرنجی ئەو واتایە جودایانەی پشووی دابێ، چونکە تەنیا ئەو پشووەیە کە دەتوانێ وەک وتوێژ، بگرە وەک وشەش، وشە دابڕێژێ. ئەوەی کە بێ پچڕان دەپەیڤێ لە کۆتاییدا بەوە سەری گەرم دەبێ (با مەنەلۆگە سامناکەکانی هیتلەر بە یاد خۆمان بهێنینەوە، ڕاستییەکەی هەموو سەرۆکەکانی دەوڵەت بە هەمان شێوەن؛ بۆ ئەوەی تەنیا خۆیان قسە بکەن سوود لە پایەکەی خۆیان وەردەگرن، هەروا ئەو سەرۆکانە چێژ لە نە بوونی وشەیەک لە بەرانبەرەکەی خۆیانەوە وەردەگرن، کە بە بێ ئەوەی هەست بە بەد ڕەوشتی خۆیان بکەن وەک بالاترین و بە دەسەلاتدارترین خاوەن قسە خەڵک ناچاری گوێگرتن دەکەن؛ ئەو سەرۆکانە هەموویان بە هەمان شێوە بەشدارن لە توندوو تیژی مەنۆلۆگە، بۆ خۆ قسەکردنە دووپاتەکانی قەیسەریی). دەبا ئێمە لە دەرەنجامی باشترین

ئەو مشتومڕانە بڕوانین، ئەو مشتومڕانەی کە زیاتر خۆی لە ملکچکردنی سەر ڕاوەشاندن ئازاد کردووە ڕابمێنین؛ وێرای ئەمەش ئەگەر ئەو وتوێژە هاوئاهانگیش بێ بەڵام کاتێک ئاخێوەرە سەرەکییەکان نۆرەکانیان دەگۆڕنەوە؛ کاتێک نۆرەی ئاخاوتن لە نێوانیاندا جێگۆڕکێ دەکا وتوێژەکە دەپچڕێ: پچڕانەکە ئەو جێگۆڕکێیە دەسازێنێ، دەبێ ئاخاوتنەکانیان ڕیزبەند بکرێ. بۆ ئەوەی تێبگەی وتوێژەکە بچڕێنە، تێبگە بۆ ئەوەی بئاخڤی.

هەر چۆنێک بێ ئەوە شتێکی ڕوونە کە ڕاوەستانەکەی ئەوان بۆ ئەوەیە کە خاڵێک دابنێن، نەوا و زۆڵالی بە گفتوگۆیەکە ببەخشن، کە ئەمەش هەمیشە بە هەمان چەشن نییە. جۆرە ڕاوەستانێک هەیە کە وتوێژ دادەخا. کافکا لە خۆی دەپرسی کاتێک کە هەشت کەس پێکەوە دەپەیڤن بۆ ئەوەی هەر کەسە و ڕۆڵی خۆیان بگێڕن و تاکوو مرۆ وەک بێدەنگێک ئاخاوتنەکە نەپچڕێنێ دەبێ چەند جار و چۆن هەوڵبدە ڕۆلێ خۆی بگێڕێ. بەڵام ئەو چەشنە بێدەنگییە، بگرە بێدەنگییەکی نەخوازراویش، دەشێ سۆز وروووژێن بێ، ئەو بێدەنگییە سەرچاوەی وتوێژ گەرمدەکا: ئەو بێدەنگییە بۆ ئەوەیە تاکوو بئاخڤێ، لەگەڵ ئەو ریسکەی کە مرۆ دوای وتوێژەکە ڕەنگە لە خۆی بپرسێ تۆ بڵێی من بە هەڵە لە هەڵوێستی ئاخێوەرەکان گەیشتبم، کە ڕەنگە ئەو تەواو لە گەیاندنی قسەکانی سەرنەکەوتبێ (هەروەک مرۆ لە دۆخیکی ترد لۆمەی خۆی بکا کە لە کاتی وتوێژەکەدا ئاوی خواردۆتەوە – وەکوو تر ئەوە هەمان سەر گێژییە). سەربارى ئەمەش کاتێک کەڕیی دەبێتە ڕەتکردنەوە، کە ئەمە بە دەگمەن لە هیکرا ڕوودەدا، بەشێک لە وتوێژەکە دادەگرێ، ئەوە بە ڕێگای جیاوازییە بچووکەکانییەوە جۆرە چەمانەوەیەک دروستدەکا، ئەو کەڕییە بەسەر کەژ و هەوای کۆتاییەکەدا کایەی ئومێدەواری یان بێئومێدی دروست دەکا. کەڕیی تەنیا وشەیەکی نرخێنراوە، یان هاوکاتیش بریتییە لە حەزێکی لاملانەی چەقیوودا کە دەخوازێ جیاواز بێ.
پچڕاندن بۆ هەر ڕەوتێکی وشە پێویستییەکە؛ پشوودان زەمینە بۆ بوونـاندن دەرخسێنێ؛ ڕەوتێکی پچڕاو (دیسکۆنتینوێتێت) ڕەوتێکی بەردەوام (کۆنتنونێت) زامندەکا. مرۆ لەمەوە دەتوانێ گریمانەگەلێک هەڵبهێنجێ. لێ من لە پێناو نیگایەکی خێرادا دەخوازم ئەوە نیشانبدەم کە ئەو پشوودانە لە ڕێگای کام گوتارەوە دەبێتە گفتوگۆ، مەبەستمە بێژم کە دیس–کورس/ئا–خاوتن، لە دەستپێکدا لە دوو ئاراستەی تەواو جیاوازدا دەگۆڕێت.

ئاراستەی یەکەم دەکرێ وێستێک– ماوەی پشووەک لەگەڵ پشوودانێکی ئاسایی بەراورد بکەین کە ڕێگە بە نۆرە گۆڕینەوەی وتوێژ دەدا. بەمجۆرە ڕەوتێکی پچڕاو کاکڵەییە، چونکە جێگۆڕکێ زامندەکا – کاکڵەییە بەڵام ڕێژەییە: ئەوەی کە ئەو مەبەستییەتی ڕاگەیاندنی ئەو یەکاتییەی ڕاستینەییە – کەواتە ڕەوتێکی پچڕاو دوایی یان هەرگیز خۆی بەدەستەوە نادا، هاوکاتیش هەر لە ئێستاوە – لەوێدا ئەو گوتارە لێکچنراوە چیتر ناپچڕێت، لە ڕێگای ئەمەوە لەگەڵ ڕووی دواوەی بێدەنگییەکەی هاوڕەوت دەبێ. لەو ڕوانگەیەوە دابڕان هێشتا لەو هاوبەشییەی وشەدا بەشداریدەکا؛ هەرچەندە ئەگەر کە ئەو پۆلێنبکرێ، پێچەوانەکەی بێ و دژی ئەو یەکاتییەی ڕاستینەکەش بێ؛ ئەو دابڕانە هەر تەنیا مانا نابەخشێ، بەڵکو وەک ئاسۆیەک ئەو مانایە باوە بەدیار دەخا. دابڕان هەناسەی خودی گوتارە. لەو پۆلێنکردنەوە مرۆ دەتوانێ ڕەچاوی گشت ئەو شێوانە بکا کە لە ئەزموونە دیالێکتیکییەکانی بوون و مێژووەوە – لەو قسانەی ڕۆژانەوە بگرە هەتا دەگاتە ئاوەز، تەمەنە بە سالاچووەکان و قۆناغە باڵایەکانی پیادەکاریی هەڵدەقووڵێن. بۆ ئەوەی تێبگەی ئاخاوتنەکە بپچڕێنە.

لێ پچڕاندنێکی تر هەیە، زیاتر مەتەڵئامێز و گرنگە. ئەو پچڕاندنە ڕووبەڕووی ئەو چاوڕوانییە دەبێتەوە کە مەودای نێوان هەردوو وتوێژکارەکە دەپێوێ، ئەو مەودایە چیتر بۆ بەرتەنگ بوونەوەییەک نییە،

بەڵکو ئەوە جۆرە مەودایەکە کە بەرتەنگ نابێتەوە. من هەمیشە لە نووسینەکانمدا ئەوەم کردووە، لێرەدا من پێم خۆشە جارێکی تریش ئەوە ئەنجامبدەمەوە. لە گەردوونی پەیوەندییە گشتییەکاندا دەتوانم بە چوار شێوازی جودا ئاڵوگۆڕی پەیوەندی لەگەڵ کەسێکدا بکەم: یەکەمیان وەک ئۆبژەیەکی جیهانیی لەبار و بە پێودانگی پێوانە بابەتەکییەکانەوە لەو کەسەوە دەڕوانم؛ دووەمیان وەک منێکی تر، وەک منێک کە رەنگە زۆر جیاواز بێ، دەمەوێ بێژم ناسنامە لە دوو بوونەوەردا کە لە ئاستێکی باڵادا بڕوای بەوە بێت لە کەسی یەکەمد بپەیڤێ، لەو کەسەوە دەڕوانم، بەڵام لەوێدا ئەو جیاوازییە لە رێگای یەکەم ناسنامەوە رادەکا؛ سێیەمیان، ئیتر لە پەیوەندییەکی گەێنەری زانیارییە بێ کەسایەتییە یان ئەو تێگەیشتنە کەسایەتییەدا نییە، بەڵکو وەک هەوڵێک تاکوو پەیوەندییەکی راستەوخۆ دەستەبەر بکەم، کە لەوێدا لە روانگەی نزیکایەتی هاوپەیڤینەکەوە کە مەودایەکە فەرامۆش دەکرێ یان دەیسڕێتەوە هەمان کەس و ئەویتریش بانگەشەیەک دروستدەکەن بەوەی کە لە ناو یەکتر یان لە نزیک بوونەوەی یەکتردا خۆیان لە دەستبدەن. ئەو سێ پەیوەندییە هاوبەشییان هەیە کە هەموویان دژی یەکایەتییەک تێدەکۆشن: "من" دەیەوێ ئەویتر ئاوێتە بکا (لەگەڵ خۆیدا پێناسەی بکا)، ئەمەش بە رێگای ئەوەی کە ئەو کەسە بکاتە شتێک بۆ خۆی یان وەک شتێک ئەو بخوێنێتەوە، یانیش ئەو منە دەیەوێ لە ئەویتردا خودی- منێکی تر بدۆزێتەوە، ئەو پەیوەندییەی کە بە رێگای ئەو دانپیانانە ئازادانەوە یان بە رێگای تێکەڵاو بوونی راستەوخۆی دڵەوە دەستەبەر دەبێ. لێ دەرفەتێکی دیکە هەیە. ئەوجارە پەیوەندی بە گەڕان بە دوای یەکاتییەوە نییە. من ناخوازم چیتر لە ئەویتردا هەست بە پێوانەیەکی هاوبەش، یان وابەستەبوون بە گەردوونێکی هاوبەشانە، یان شتێک کە زامنی رەوتێکی نەپچڕاو یان ناسنامەیەک لەگەڵ منی خۆمدا، بکەم. ئەوەی کە ئێستا لە نێوان ئێمەدا رۆڵ دەگێڕێ نامۆییە، جا ئیتر نەک هەر تەنیا ئەو نادیارییە وەک دەربازبوونێک لە زانیاری هاوبەشماندا سەفەری کرد، شتێک وەک نادیارییەک لەو منەدا – ئەو منەی کەسی یەکەمی تاکە –، نامۆییەک کە هێشتا رێژەییەکی باڵایە (منێک کە هەمیشە لە نزیک منێکی ترەوە وەستاوە، کە هەرچەندە لە لێکتر جیاوازی، پێشبڕکێ، مەیل و پێویستییش دایە). ئەوەی کە ئێستا لە یاریدایە و کە دەبێ گوزارەی لێ بکرێ، گشت ئەمانەیە کە من لە ئەوانیتر جیا دەکاتەوە، واتا ئەو ئەویترەی کە وەک منە خۆی بە تەواوی لەو جیادەکاتەوە. لێکجوودابوونەوەیەک، درز بردنێک و مەودایەک کە ئەویتر وەک رووبەرێکی بێکۆتایی بە جێدەهێڵێ، لێبەڵێ هاوکاتیش لە خودی ئەو پچڕانەدا، کە پچڕانێکە هی خودی بوونایەتییە، مەرجێک بۆ پەیوەندەی من لەگەڵ ئەودا دروستدەکا. لە رێگای ئەو ئێگۆیەوە دەکرێ ئەویتر بۆ من منێکی تر بێ، بوونێکی تر بێ، بنەمایەک لە دەستپێکێک یان قۆناغێک لە بوونێکی گەردوونیدا، یان بوونێکی باڵاتر، خوا یان نا-خوا، بێ، بەڵکو ئەو لە مەودایە بێکۆتاییەکەیدا نائاشنایەکە.
ئەو منێکی ترە (ئەلیتێر) وەک بێلایەنییەک (نیوترال) ناودێر دەکرێ.

دەبا بۆ ئاسانکردنەوە بڵێین کە فامکردنی ئامادەیی ئەویتر وەک بێلایەنییەک بناخەیەک بە بێزارکردن دەبەخشێ کە کە لە بواری پەیوەندییەکاندا لەمپەر دەخاتە پیش هەموو هێڵێکی ئاڵوگۆڕیی و یەکایەتی گشت پەیوەندییەکان، تاکوو پاشان ئەوە بە بێ ئەوەی کە بانگەشەی پشتڕاستکردنەوە بکا یان ئەوە تۆمار بکا. لێ وەڵامی چاوەڕوانی پچڕاندن لە بەرانبەر ئەو (هیەتۆس) – نامۆیی، بێکۆتاییەی نێوان ئێمەدا – لە خودی زماندایە. بەڵام ئێمە دەبێ لەوە تێبگەین کە لێرەدا وەستانەکە وەک پێداویستییەک نوێنەرایەتی بێدەنگییەک، رۆشناییەک یان شوێنێکی بۆش (جا ئەگەر زبریش نەبێ) ناکا، بەڵکوو لە گۆڕانێکی شێوەی زماندا یان ستروکتۆر – کە ئێمە دەتوانین وەک هاوردەیەک لەگەڵ گۆڕانکارییەکی وەک هاوکێشەکاریی گیومێتری رووبەرێکی ماتماتیکی کە لە پەیوەندی لەگەڵ ئوکلیدێس بەراوردی بکەین (ڤالێری ئەوەی بۆ ماتماتیکناسێک بەجێهێشت کە –نووسینی بە گرنگەوە وەرگرت کە لە "هاوکێشەکاریی

رووبەرێکی ماتماتیکیانەدا"،-بئاخڤێ.(1) -ئەو گۆڕانکارییە بریتییە لەوەی کە ئاخاوتن چیتر ئەرکی ئەوە نییە روو بکاتە یەکاتییەک، پەیوەندییەکانی وشەش بواری شێوەیەکی پەرتەوازەی گەوهەری پێکدەهێنێ کە لەوێدا رەوتە پچڕاوەکە (دیسکۆنتینوتێت) باڵادەست دەبێ. ئەمەش وەک ئەوەی کە مرۆ بە رێگەی رەتکردنەوەی توانستی ئەو گوتارە هاوئاهەنگە نەپچڕاوە ئاستێک لە زمانەکەی رزگار کردووە کە لەوێدا مرۆ لە باریدایە کە نەک هەر تەنیا بە شێوەیەکی پچڕاو خۆی دەرببڕێ، بەڵکوو هاوکاتیش وشەش بداتە دەست پچڕاندن، وشەیەک کە تێکەڵ نابێ، بەوە رازی دەبێ کە چیتر نەبێتە رێگای پەڕینەوە یان پردێک، وشەیەک کە جۆرە پردێک بەخۆیەوە ناگرێ، کە لە تاکە دیوێکەوە بۆ دیوێکی تری بۆشاییەکی بێ بنەماوە بتوانێ هەنگاوێکی فرەوان وەربگرێ، بەڵکوو ئەو بۆشاییە بە هەر چییەک پڕ بکرێتەوە یان جارێکی تر لێکترازانەکانی پێکەوە ببەسترێنەوە (بە بێ ئاماژە کردن بە یەکایەتی).

لە نێوان ئەو چەشنە پچڕاندنانەی، کە من پێناسەم کردن، جیاوازییەکی تیۆریی روون هەیە. ئەو جیاوازییە وەڵامی دوو جۆرە ئەزموونی وشە دەداتەوە، یەکێکیان دیالێکتیکییە، دووەمیشیان نا-دیالێکتیکییە: ئەوەی یەکەمیان وشەیەکی گەردوونییە کە بە دوای یەکاتییەوە وێڵە و کۆمەکی خەملاندنی گشتایەتی دەکا، ئەوەی دوومیشیان وشەی نووسینە کە هەڵگری پەیوەندییەکی بێکۆتایی و نامۆییە، هەروەک ئەو وشەیە بەر لە هەمووشتێکێش لە دیمەنێکی شیعرییانە (یان ئەدەبی)دا دەردەبڕدرێ. لێ سەرباری ئەمەش ئەو جیاوازییە یەکلاکارە لە ئەرکە یەکلاکارییەکەیدا هەمیشە دووانە مانایە: کاتێک دوو کەس پێکڤە دەئاخڤن ئەوە بێدەنگەکەیە کە لە وتوێژەکەیاندا رووخسەتی نۆرە گۆڕی دەدا کە ئەمەش لە دەستپێکی وتوێژەکەیاندا دەبێتە پشووەکی سەرگێژکەرانە، لێ لەو جێگۆڕکێیەشدا ئەو پچڕانە دەتوانێ ئاماژە بۆ ئەو چالاکییە نەناسراوە بکا. (2) بەڵام پچڕانێکی دیکەی زۆر گرنگتریش هەیە. کاتێک توانیت قسە کردن بچڕێنێ، ئەوا مرۆ نازانێ- کە هەرگیز ناتوانێ بە تەواوی ئەوە بزانێ - ئەوەی کە دەگۆڕێ، ئەگەر ئەو پچڕانەی کە دەرفەت بە نۆرە گۆڕینەوەی قسەکردن دەدا، یان ئەو پچڕانەی کە وشە دەگەڕێنێتەوە تاکوو لە ئاستێکی تردا دروستی بکاتەوە، یان رەتکردنەوەی ئەو پچڕانەی کە دوورە لەوەی کە ببێتە ئەو وشەیەی کە هەناسەدان دروستدەکا. بۆ نموونە کاتێک پچڕاندن بەند دەبێ بە ماندوو بوون، نارەحەتی یان ناخۆشییەوە (ئەو شێوانە ئاساین)، ئەوکات ئێمە دەزانین کە ئەو پچڕاندنانە لە کام ئەزموونەوە سەرچاوەیان هەڵگرتووە؟ دەکرێ ئێمە لە کایەی ئەو پچڕاندنە دڵنیا بین، سەرباری ئەوەی کە ئەگەر ئەو پچڕاندنە بە نەزۆکیش کرا بێت، تۆ بڵێی پچڕاندن لە خودی خۆیدا نەزۆک بێ؟ نا، ناتوانین وا بڵێین (ئەوە ماندوویەتی و نارەحەتیش دەگرێتەوە)؛ بەڵکوو راستییەکەی ئێمە گومانمان هەیە کە، نارەحەتی (یان ماندوویەتی یان ناخۆشییەک) لە نێوان بوونەکاندا بۆشایەییەکی بێکۆتایی ئاوەڵا بکاتەوە، رەنگە ئەوە زۆر گرنگ بێ کە ئەو بۆشاییە، بە هۆی جێهێشتنی بۆشاییەوە، ببێتە دروستکردنی دەربڕین، بەمجۆرە ئەو ئاخاوتنەی کە لە ماندوویەتی، نارەحەتی یان ناخۆشیدا گۆڕانی تیادا روودەدا دەکرێ بە پێودانگی رەهەندی بێکۆتایی زماندا ببێتە ئاخاوتنێک. ئاخۆ ئێمە ناتوانین فرەتر بڕوانین؟ دەبا جۆرە پچڕاندنێک وەربگرین کە پڕا و پڕ بێلایەنە؛ کە چیتر لە رووی درەکی زماندا نییە، بەڵکوو لە دەرەوەیەتی و لە پێش هەموو وشەیەک و هەموو بێدەنگییەکیشە؛ ئێمە دەتوانین ئەو پچڕاندنە بە پچڕاندنێکی بێڕادە و ئەوپەڕی مانا ناودێر بکەین. ئێمە بەوە ئەو خاڵەی پچڕاندنەمان پێکا کە دەکرێ ئێمە رزگار بکا، ئەگەر مانایەکی لەم جۆرە باڵایە، کە نەک هەر لە هەموو ئاوەزێک دایە (کە زۆر نییە)، بەڵکوو هاوکاتیش لە هەموو نائاوەزەکانیش دایە، دەمەوێ بێژم ئایا ئەو ئاوەزە وەک شێتایەتییەک هێشتا لە ئارادایە؟ ئێمە لێرەدا ناچار نین لە خۆمان بپرسین کە ئەو جۆرە پچڕاندنە چۆنە - ئەوەی کە خۆی دەستەمۆ نییە - بەوە خۆمان تووشی مەرجێک دەکەین کە ئێمە دەبێ لە رێگای ئاخاوتنەوە دژی بین، وێڕای ئەمەش کە ئاخاوتن هەمیشە مەرج لەسەر ئەوە ناسەپێنێ کە دەبێ لە خودی زماندا هەموو

دەربینێکی زمان ماناهەڵگر بێ؟ دەمەوێ بێژم کە ئاخۆ لە ناوەکی زمانەوە ئەو دەربڕینە ببێژە، وەک ئەوەی لە دیدی ئەو "دەرەوە"یە بئاخڤی، هەروەک لەو ڕێگایەوە لە گشت وشەیەکدا ئەوە بدۆزییەوە کە ئەمەش مەترسییەک دروستدەکا کە بە دژی ئەوەی کە بە هەموو ئاخاوتنێکەوە بەستراوەتەوە هەڵگەڕێتەوە؟ کە بنووسی، کە لە ناوەوە بازنەیەک رابکێشی کە هەموو دەربڕینێکی بازنەیی تیایدا بنووسرێتەوە...

ڕێگامان بدەن لێرەدا بوەستین و ئاکامگیرییەک دەستەبەر بکەینەوە. لە بەرایرا ئێمە دوو لێکجووداکردنەوەمان هەیە کە وەڵامێکە لە بەرانبەر مەرجێکی دیالێکتیکی و نا-دیالێکتیکی وشەدا: ئەو پشووەی کە ڕێگە بە نۆرە گۆڕینەوە دەدا؛ ئەو چاوەڕوانییەی کە ئەو مەودایە بێکۆتاییە دەپێوێ. بەڵام ئەو چاوەڕوانییە هەر تەنیا خاڵی پچڕاندنێکی هاوئاهەنگ ڕاناگەیەنێ کە ئەو دیمەنە شیعرییە ئامادەکا، بەڵکوو هاوکات شێوەی پچڕاندنەکانی دیکەش ڕادەگەیەنێ، کە زۆر قووڵ و ناساغە، زیاتر و زیاتر ناساغە، لەو جۆرە پچڕاندنانەش هەمیشە لێجیاوازییەکانیان زاڵ نین بەڵکوو فرە مانایی دەرەخسێنن. ئێمە سێ جۆری پچڕاندنمان لێکتر جوودا کردەوە: لە یەکێکیاندا بۆشایی دەبێتە هۆ - لەوێدا بۆشایی ماندوویەتی و ناخۆشییە - پچڕاندنێکی باڵا و ئەوپەڕی ماناهەڵگر، لەوێدا نەمانی خودی هۆ دەپێکرێ (ڕەنگە ئەوە بیرکردنەوەکە بێ). پچڕاندن بۆ ئەوەیە تاکوو تێبگەی. تێگەیشتن بۆ ئەوەیە کە بئاخڤی. لە کۆتاییشدا: بئاخڤە بۆ ئەوەی بچڕێنی و تاکوو ئەو پچڕانە مەحاڵە مسۆگەر بکەی.

کتێبی پرسیارەکان

ئەو تێرامانانە ئەبستراکتن. لێ ئەگەر کەسێک بخوازێ ژیانیان پێ ببەخشێ، ئەوە من پێشنیاز بۆ ئەو کەسە دەکەم کە کتێبێک بخوێنێتەوە کە لە یادەوەریی مندا ماوەتەوە، هاوکاتیش کە من خۆم هەوڵمدا شێوازێکی زۆر گشتی ببەخشمە ئەو تێرامانانە. من پەیمانم بە خۆمدا بوو کە لەسەر ئەو کتێبە هیچ شتێک نەڵێم. هەندێ بەرهەم هەیە پشت بە کارامەیی ئێمەوە دەبەستێ. ئێمە کە ئاماژە بەو کتێبانە دەکەین، یان باشترە بڵێین کە ئێمە لەو گەردوونە، گەردوونێکی دەمکوتکرا و هاوڕێیانە، دەریان دەهێنین کە هی خۆیانە، کارێکی ناڕاست دەکەین. بەڵام گۆشە نیگایەک هەیە کە دواجار ئەو خەمگینییەی کە ناوەخنی هەر کتێبێکی گرنگدا هەیە، بۆ ئەوەیە تاکوو باسی ناسکترین یان ئازاراویترین کتێب بکا، کتێبەکە لە ئێمە ڕزگار بکا و بازنەکە بچڕێنێ. ئیتر لەمە بە دواوە کتێب بە هیچ شتێکەوە پابەند نییە؛ هەر ئەمەشە کە کتێب دەکاتە کتێب.

من لە کۆی کۆپلە، هزر، گفتوگۆ، بەردەوامیی، جووڵانەوەی داستانبێژی و وشە سەر گێژەکاندا کە تاکە ڕێگایەکی ناڕاستەوخۆی شیعریی پێکدەهێنێ، گشت توانایەکانی پچڕاندن لە بەرهەمێکدا دەبینمەوە، کە ئەمانەش هەموویان ئامێز بۆ نووسین - ئەو منگە منگە بێ پچڕانە، ئەوەی کە لە وەستان بەدەرە-دەکانەوە، کە پێویستە بە پچڕاندن تیایدا بنووسرێ. لێ لێرەدا، لە "کتێبی پرسیارەکاندا " - لە پاڵ ئەمەشدا ئەو وزە نادڵنیا و ئازارانە - نەک هەر بەر ڕێگەی ئەو کۆپلە شیعریانەی کە لە هەموو ناوەڕۆکانەوە پچڕاندنەکان تۆمار دەکا، بەڵکوو وەڵامیان دەداتەوە و تاقیشیان دەکاتەوە، ئەمەش تاکوو پاشان دیسان بیچنێتەوە و بیکاتە ئاخاوتن،کە هەمیشە دوو کەڕەت لە هەر کەڕەتێکیشدا دوو جار ڕوو دەدا: ئەو مێژووەی کە لەو نووسینەی کە لە پەراوێزەکانیدا هەیە؛ لەو مێژووەی کە لەوێدا سێنتەری پچڕاندن بە ئایینی جوولەکە ناودێر دەکرێ؛ لەو نووسینەی کە بۆ شاعیر ئاستەنگێکە، ئەو مرۆڤەی کە

دەخوازی دادپەروەرانە بئاخڤێ؛ لێ هاوکاتیش دادپەروەریی سەختییەکە، قانوونی ئایینی جوولەکە، وشەی نووسراو کە مرۆ ناتوانێ یاریی لەگەڵدا بکا، کە تاکیشە چونکە بنەچەکە و ماندوویەتی پیتە.
ئەمەش خاڵی پچڕاندنێکە کە ئێمە لە مێژوودا تاقیدەکەینەوە، بەمجۆرە لێرەدا کارەساتێک دەئاخڤێ کە ئێستا لە پێش چاوی ئێمەیە دایە– کۆکوژیی – زەبر و زەنگییەکی شوومی بێکۆتایی: ئەمەش خاڵی پچڕاندنێکی دڕندەیی دەسەڵاتە کە ئامانجی ئەوەیە رۆژگارێک بئافرێنێ و ناودێریشی بکا. دوای ئەو خاڵی پچڕاندنە، خاڵی پچڕاندنێکی سەرچاوەیی هەیە کە بەر لە مێژووە و چیتر تاقیناکرێتەوە بەڵکوو پێکهێنەری مەرجێکە، هەروا بە نیشانکردنی مەودایەک بۆ هەموو دەسەڵاتێک ماوەی ئەو پشووە سنووردار دەکا کە لەوێدا ئایینی جوولەکە خۆی رادەگەیەنێ: ئەو خاڵی پچڕاندنە کە ئەو "برینەی ... کە سەرەتایەکەی نادیارە" نیشاندەدا، "ئەو برینەی کە لە رەگەزێک لە دایک دەبێتەوە کە سەرچاوەکەی لە کتێبەوە هاتووە"، ئەوە هەر ئەو برینەیە کە رابردوو و رەوتە بەردەوامە تێکەڵاوەکەی لەگەڵ نووسیندا دەتوێتەوە". ئەمەش ماوەی ئەو پشووە، ئەو مەودایەیە کە لە پەیوەندی لەگەڵ فشاری شت و باڵادەستی پێشهاتەکاندا خۆی رادەگەیەنێ، هاوکاتیش ئەو شوێنە دەستنیشان دەکا کە لەوێدا ئاخاوتن دروست دەبێ، ئەو ئاخاوتنەی کە چیتر بۆ ئەوە داوەتی مرۆڤ ناکا کە خۆی لەگەڵ دەسەڵاتەکەیدا پێناسە بکا. وشەیەکی مەحاڵ. مرۆ دەکرێ لە مێدیتەشیۆنە/خەڵوەتەکەی (ئێدمۆن یابیس)ی شاعیر (*) لەو دیمەنە شاعیرییەوە تێبگا و هاوکاتیش دەکرێ مەرجانەکانیشی لەگەڵ مێدیتەشیۆنێک بەسەر هاوپشتە راگئاژۆ و راماوەکەی لە رەوشی جوولەکەکاندا هاوڕەوت بن، کە ئەمەش شتێکی هاوچەرخە بەڵام هەڵبەت مەحاڵە مێژووەکەی بزانرێ. (3) "من بۆ ئێوە باسی ئەو سەختییەم کرد کە هەموو جوولەکەیەک، نووسینەوەیان وەک خودی نووسین سەختە، لەبۆیە ئایینی جوولەکە و نووسین بێجگە لە هەمان چاوەڕوانی، هەمان ئومێد، هەر هەمان شەکەتی، هیچی تر نین". هەر بۆیە "کتێبی پرسیارەکان" هەمیشە دوو جار نووسراوەتەوە؛ ئەو کتێبەی کە جووڵانەوەی دابڕان بە زمان دێنێ کە ئەمەش کتێب سازی دەکا، لەوێ ئەو کتێبەی کە ئەوەی دەستنیشانکرد کە "تەرزە وشەیەکی قاڵبۆوەیە کە سەر بە مێژووە و لە لای گەلێکدا کە بۆ ناو خودی خۆی گەڕاوەتەوە لە نوێوە دەستپێدەکا"– ئەو جووڵانەوە دووانەییە کە (ئێدمۆن یابیس) بەرجەستەی کردەوە، ئەوەبوو کە یەکاتییەک بەوە ببەخشێ یان تاکوو بتوانێ لەگەڵ خۆی ئاشتی بکاتەوە.

بەمجۆرە ئەوە دەبێتە راستییەک کە ئەو چاوەڕوانییە بەتاڵ و چارەنووسسازەش ئەوە دەهێڵێتەوە کە لەسەر تەختەی بنەوەی کتێبەکەدا دەنووسرێتەوە، نووسەرەکەش دەکات بە پاسەوانی تەختەکە، نووسینی نووسەرەکە دەکا بە بیابان و ئەمەش وا لە مرۆڤ دەکا کە ببێتە بۆشایی و نائامادەیی پەیمانەکە؛ ئەگەر ئەو چاوەڕوانییە وەڵامی چاوەڕوانییەکی دیکە بداتەوە (وەڵامی بیابانێکی تر بداتەوە)، کە لەوێدا ئەو دە وشە قەدەغانە لە ئاستێکی باڵای نەبینراودا دەربڕدران، کەواتە بە دڵنیاییەوە لە نێوان ئەواندا بۆشاییەک، مەودایەک و پچڕاندنێک هەیە. چونکە پێش هەموو شتێک تابلۆی قانوونەکان، دوگمە بزوێنەرەکەی ئەو نیشانە خواوەندییە، تێکدەشکێ (کۆستەکە بۆ سزادان نییە، بەڵکوو بۆ ئەوەیە کە پەیامەکە بهێنێتەوە) و سەر لە نوێش دەینووسێتەوە، لێ ئەمەش بۆ ئەوەن نییە کە دیسان لە کاتە بنەچەکەکەیەوە بیخوڵقێنێتەوە: مرۆڤ دەبێ لە وشەی شکاوەوە خۆی ئەوە فێر بکا کە ئەو مەرجە بگەڕێنێتەوە تاکوو بۆی بئاخڤێ: ئەمەش بە مانای وشە باس لە یەکەم تێگەیشتن یان وشەیەکی بنەچەکەیی و ساغ و سەلیم ناکا؛ ئەمە هەروەک مرۆ هەمیشە بۆ دووەم جار گوتبێتی، دوای ئەوەی کە رازی نەبوو گوێی لێ بێ و تێبگات، دوای ئەوەی کە لەگەڵ بنەچەکەدا مەودای وەرگرت. لە لایەکی تریشەوە – رەنگە ئێمە بتوانین ئەوە رێسایە بنەڕەتییانە لەو "وشە قاڵبۆوە" وە بهێنین – یەکەمین دەق بەمجۆرەیە (کە هەرگیز یەکەمین دەق نییە) وشەیەکی نووسراو (جا ئەو وشەیە چەندیش خواوەندی

نەبێ، جا ئەو وشەیە هەر چییەکمان پێ ببەخشێ کە وابکا بیری لێنەکەینەوە، ئەو وشە سەرەتایە کە جگە لە خۆی پێش هیچ وشەیەکی تر نییە، تاکە واتایەکەشی سزادارە و مەرجەکەشی هەمیشە لە سزادارن زیاترە)، لە یەک کاتیشدا دەقێکە بە تێبینییەوە کە ئێمە نەک تەنیا ناسنامەکەی دووبارە دەکەینەوە، بەڵکوو فێری ئەو لێکجیاوازییە بەتاڵ نەبووەکانی "وڵاتی دایکی جوولەکەکان"مان دەکا، ئێدمۆند یابێس لەمەر ئەو دەقەوە دەڵێ: "دەقێکی پیرۆز بە تێبینیگەلێک گەمارۆ دراوە کە هەر خۆشی بەرهەمیهێناوە". بەهای شرۆڤەکردنی بیبل (ئینجیل) بریتییە لەو سەنگینییەی کە نەریتی رابینی دانی پێ ناوە: واتا ئەو رێسایە نووسراوە، ئەو دەقە بنەچەکە نابنەچەکەیە، پێویستە هەمیشە بەو دەنگەی کە تێبینی لەسەر ئەو دەقە یادداشتکردووە بگوترێتەوە – بەو تێبینییە زارەکییەی کە دوای ئەو نایێ، بەڵکوو ئەو دەقەی کە هاوچەرخە، دیسانەوە دەرببڕدرێتەوە (4) – بەمجۆرە ئەو دەنگە، ئەو دەقە، رێسایە نووسراوانە دەگەڕێنێتەوە، لێ بەو رێسایە لێکجوودایانەوە یەکایەتییەکی بۆ دروست ناکا کە پێودانگێکە بۆ کۆتاییەکانی. بەمجۆرە ئەو دەقە هاوچەرخە، کە دەقێکی پیرۆزە، وشەی نووسراو و ناوکۆیی راڤەکراو بەو شێوە لاوەکییەوە پێشکەش دەکرێ، کە ئەمجارە بە توانستە راستەوخۆیەکەی، کە مەودایەکی لەگەڵ خۆیدا هێشتۆتەوە، هاوکاتیش رەنگە بوێری بێت).*ex–ècrè*(کە مرۆ بڵێ، کە ئەو دەقە، رق–یکە

بەو ئەزموونە سەخت و تووڕەییەی کە لە ئایینی جوولەکەدایە – پچڕاندنێک کە هەمیشە حەوداڵە بە دوای رابردوویەکی دوور، ئەو گەڕانەوەیەش تەنیا بە دوای تابلۆی رێساکانەوە نییە، بەڵکوو هاوکاتیش لە تەک خووڵقێنەرەوە (عەشق وەک کەمایەسییەکان) بگرە حەوداڵە بە دوای بەرزیشەوە؛ وێڕای ئەمەش حەوداڵە بە دوای ئەزموونێک لە شرۆڤەکردنی نەریتێک کە سوومبوولەکە هەڵناهێنێ، بەڵکوو لەو میانەیەدا جێگەی خۆی دەگرێ کە ئەوان لەوێدا نیشانی دەدەن –، بە رێگەی ئەو ئەزموونەی کە خاوەن وشە – شاعیر – وروژاندی، جەختی کردەوە هەست بە خۆی دەکا، بەڵام هاوکاتیش خستییە ژێر پرسیار و بەخۆشی خۆی خستە ژێر پرسیارەوە. مرۆ هەرگیز ناتوانێ پچ–ڕاندن بکا بە دادپەروەر. بە دیوێکی تریشەوە ، ناتوانێ وەڵامی رەخنەگرێکی تووڕە، پاسەوانێکی سەرخت بداتەوە، کاتێک کە ئەو شیعرییەتێکی شایەدحاڵ رەتدەکاتەوە، ئەو وشە بێلایەن و سەربەخۆیەی کە وێدەچێ نەتوانێ شتێک تۆمار بکا، کە وێدەچێ نە دان دەنێ و نە شوێنپێیەک بەجێدەهێڵێ و نە بشبێتە بێ زامنکردنێک. لێ لە لایەکی تریشەوە، چۆن شاعیر ، بە بێ ئاکتۆریتێت و زاڵبوون – کە شاعیر رازی بووە کە بەوپەڕی بەرپرسیارییەوە وەڵامی ئەو پچڕانە بداتەوە کە هەمیشە وشەکەی دەپچڕێنێ و لە نائەمەکدارییەکەیەوە دەیکات بە ئەمەکدار – بتوانێ ئەو وشەیە بەرەو یەکەم پەیامەکەی، لە سەرچاوەکەیەوە بەرەو رەسەنەییەکەی، لە راگەیاندنە ترانسێندێنت/پابەندی بوونێک بە بوونێکی تری بوونایەتییەکەی کە بە مەودای نێوان خوڵقێنەر و خوڵقاوەوە دێتە دەرەوە تاکوو بتوانێ مامەڵە لەگەڵ رەهەندە راستییەکەی پچ–ڕاندراندنا بکا و هاوکاتیش بەو شێوەیە بنەماڕێژی بکا و بیوەستێنێ، بگەڕێنێتەوە؟ هەروا بێگۆمان شاعیر نە هەڵگری واتاگەلی خوایەکانە و نە جێگرەوەی خوایەکانیشە، هاوکاتیش شاعیر ئەو رووخسارە نییە کە چاوەکانی لە بەرانبەر ئامادەیی ئەواندا نووقاندبێت. هەروەک شاعیر ئەو کەسە نییە کە – وەک خۆ تەرخانکارێک بۆ وشە – تاکوو ئەو بانگراهێشتنە وەربگێڕێ و ئەو کەسەش نییە کە خۆی بۆ ژیانی ئەبەدی تەرخان کرد بێت، توانادارێکی خاوەن راستی، وێنایەکی خواوەندی نییە کە جادووگەریی بکا، جادوویەک کە بتوانێ باڵاترین رۆڵی ئازادی بگێڕێ، هەرچەندە ئەگەر ئەمەش لە بازنەی خەیاڵاندن رووبدات. شاعیر نە سەربەخۆیە و نە ناسەربەخۆشە، یان بە واتایەکی تر: شاعیر ئەو ناسەربەخۆیە نییە کە شوێنی ئەوە خاوەن ئاکارێک نییە. دیسکورس/گوتاری شاعیر دیس–کورسێکە. ئەو دیس–کورسە لە گشت ئەو ئاستانەدا – وەک بەرهەم – وەک ماندوویەتی، ئازار، ناخۆشی – وەک بێ کارییەک لە ئامادەیی بەرهەم، ئەو دەکاتە بەرپرسیاریی پچڕاندن. ئەمەش ئامۆژگاری شاعیر دەکا کە

بێوچان بپچڕێنیٚ (پچڕانێک کە زانیارییەکە لەسەر ئاواز)، چونکە شاعیر دەزانێ کە تەنانەت وشەش دەتوانێ ببێتە دەسەڵات و زەبر و زەنگ، دەسەڵاتێک کە هەرچەندە قەدەغەیە و هەڵگری پەیامێکیشە، مەترسی لێدەکرێ کە بتوانێ ببێتە ئەو توانستە رووتەی کە قەدەغە بێ (کە لە هەموو ئەخلاقێکدا رووەدا)

"هەرگیز ئەوە لە یاد مەکە کە تۆ شانەی لەناو پچڕاندنێکدا." ئەو دوو ئەزموونە، ئایینی جوولەکە و نووسین، کە ئێدمۆن یابێس توانی پێکەوە لە یەکگرتن و لێکجیاوازییەکانیانەوە، هاوکاتیش بە بانگهێشتنە دووانەییەکەیەوە بە شێوەی رازیکردن و چاوتێرییەکەشییەوە، دەریانبرێ و نمایشیان بکا، بەمجۆرە بنەچەکە هاوبەشەکەی لەو پچڕاندنە واتاگەلە دایە، پچڕاندنێک کە، بە بروسکەدانی بۆ پێشەوە، لە سێنتەرەکە (شانەکە، یەکایەتییەکە)وە بێ پسانەوە دادابرێ، لەوەش زیاتر ئەمە بە دیار دەخات، بەڵام رەنگە ئەو پچڕاندنە تێکشکاندنی سێنتەریش بێ،کە تەنیا ئەو خاڵە بزۆکەشە کە سێنتەرێک دەشکێنێ. "ئەو رێگایەی کە من هەڵمبژارد هەڵدێرتیانە... ئەو رێگایە لە سەختییەوە دەستپێدەکا کە نەنووسراو بێ – لەو سەختییەشەوە دەچێتە دەرەوە." ئێدمۆن یابێس سەرکەوتووانە لەو ئاستەنگەدا توانی ئاراستەیەکی راست بگرێ، بە بێ ئەوەش لێی کەمبکاتەوە. رەنگە لەو کتێبەدا گرنگترین کارێک کە ئەنجامی ئەوە بێ: کە ئیدمۆن بچێتەوە ناو خۆی، سەرباری ئەوەش کاتێک کە پێویستە وەڵامی ئەو ئازارە مەزنەش بداتەوە. ئەو کتێبە حەزی لە خۆ دەرخستن نییە، ئەمەش نەک لەبەر ئەوەی کە بێدەنگ بێ لە گشت ئەو شتانەی کە دەبێ بیانبێژێ، بەڵکوو تاکوو خۆی لە شوێنێک یان لە ئەو کاتەی کە لە نێوان وشە دایە بهێڵێتەوە، کە لەوێدا **رێسایەکە**، پچڕاندنە چاکەکەی پەیامەکە، سەرسەختییەکەی نەرمتر دەکاتەوە و هاوارەکەش دەبێتە "بەرگەگرتن"، "هاوارەکە بۆ وەرگرتنی بڕیارێک دەبێتە هەڵوەستەیەکی خێرا کە سەرەتا بناخەیەک بە پرسیارێک دەبەخشێ، پاشانیش دەستەبەرکردنی خوێندنەوەیەکی ئەزبەریانە هەڵوەستەیەک دەکا، بەمجۆرە ئەو دوو گەوهەرە لێکدابڕاوە کە بە جادوویەکی خواوەندیانە، سارا و یوکل (ئەو دوو کەسە لێکدابڕاون چونکە هەردووکیان هەڵگری هاوبەشییەکی قووڵن: ئەوان لێکجیابوونەوە چونکە ئەوان تێکەڵ یەکتر بوون)، کاتێک ئەوان خۆشیان ئامادەش نین بە شێوەیەکی زۆر پارێزراو ناودێر دەکرێن، کە بە کتێبی ئاگادار کردنەوە پێکەوە تێکەڵاوی یەکتر دەبن، دەبنە وێنایەکی خواوەندیی، سەرباری ئەمەش لە چاوەڕوانی پێگگەیشتن و جیابوونەوەدا دواخراوە ئەبەدییەکەیاندا لە یەکاتییەکەیاندا دەمێننەوە. لێرەدا دەبێ ئێمە لەسەر ئەوە کۆک بین – کە هەر بۆیە وێدەچێ ئیدمۆن یابێس نەکەوتۆتە ژێر کاریگەریی ئەوانەوە – ئەو حیکایەتە موستیک/سۆفیگەرییە دڵگیرانەی ئایینی جوولەکە، کە سیحرەکانیان زوو لە کتێبەکەی "ی مارتین بوبەر جێگیر بوون (ئێستاش ئێمە دەتوانین ئەو Gog und Magog"
حیکایەتانەی کە ئەو لە بەرگێکدا کۆیکردوونەتەوە بخوێنینەوە، کە لای منیش شتێکی نایابە) (5) ئەو پەیوەندییە هێشتا سەرنج نەدراوەی نێوان ئەو شاعیرە نوێگەر و شۆڕشگێڕانەی کە لە داستانە شەڕ و کۆست ئامێزەکانی رۆژهەڵاتدا دەبینرێن، واتا ئەو داستانانەی کە لە چوارچێوەی وێنەکێشانی رووداوەکانی ژیان و داب و نەریتێکدا بەرجەستە دەبنەوە. من دەتوانم بە ناسینی ئەو دوا رابەرە سوفیگەرەی جوولەکەکان، کە مارتین بوبەر بە ئێمەی ئاشنا کردن، ئەو داستانانە روونبکەمەوە، کە ئەو سۆفیگەرە بە تەنگژەشەوە هاوچەرخ بوو – تەنگژەیەک کە تایبەتمەندییەکی هەیە بەوەی هەمیشە هاوچەرخ بێ: ئەو سۆفیگەرە جوولەکەیە، بە بێ دوعایەک، لێ سەرباری بێکۆتاییەکەی،لە توانای دابوو شەرمنێکی بێدەنگ بێ. لەو بێدەنگییەدا ئاکتۆریتێتی/شکۆمەندی بوونایەتی یان دوعای نوێژ گوزارەی لێ ناکرێ، بەڵکوو تەنیا "هاوارێکی بێ دەنگ"، و "فرمێسکە لاڵەکان" دەردبڕدرێ کە دەگرێنەوە دواوە. هەروا مارتین بووبەر (فەیلەسووفی جوولەکەی ئەلمانی، و.کوردی) لەسەر ئەو هاوارە بێ دەنگە دەڵێ، کە ئەوە بەرتەکی گەردوونیانەی جوولەکەکانە لە هەمبەر ژانە مەزنەکانیاندا: لە تەک ئەو چرکە ساتەی

که "گشت شتێک ورد و خاش دەبێ" ئەو هاوارە "ئێمەش بە هاوار دەخا". هەروا هەمیشە ئەو هاوارە ئەو وشەیەی کە وادەکا شیعریش هاوار بکا، وشەیەک وێڕای هانابەخشییە راستگۆییەکەی، هاوکاتیش وەک هاوڕێیەکیشە.

لە وشەیەکەوە بۆ وشەیەکی تر
بۆشایەکی مسۆگەر

--------.......................................

"، ژمارە 38، ساڵی 1998. شایەنی باسە گۆڤاری ناوبراو، گۆڤارێکیKris سەرچاوە: گۆڤاری "
هزرییبوو کە لە نەوەدەکانی سەدەی رابردوو کۆمەڵی نووسەری هزرڤانی سوێدی سەرپەرشتیان دەکرد.
پەراوێز:
(1) من سەبارەت بەوە ئاماژەیەکم لە کتێبەکەی یودیت رۆبینسۆن:
(”Lànalyse de Lèsprit dans les Cahiers de Valèry”, Judith Robunsons, Èditions Jose Corti). M.,
دۆزییەوە. مۆنتێل ئەم سەرگوزەشتە دەگێڕێتەوە: "ماتماتیککارەکان ئامرازێک بەکار دەهێنن کە ئەوان بە رووبەرێکی یومێتری ئەندازەیی (رایمانیوتە) ناودێری دەکەن: ئەوە دەفتەری یادداشتێکی ئایدیالییە کە بە گوێرەی پێویست چەند لاپەڕەیەکی وەکو یەک بە خۆیەوە دەگرێ، دەفتەرێک کە تەواوی چڕایەتییەکەی هەمیشە سفرە، لاپەڕەکانی ئەو دەفتەرە بە گوێرەی هەندێ رێسا پێکەوە چەسپ دەکرێ. ئەو ماتماتیککارانە ئاخاوتنگەلێکی جودا لە رووبەری ئەو لاپەڕانەدا دەنووسنەوە، لەوێدا زۆرێک لە ئاخاوتنەکان جێگەیان لە لاپەڕەی جودادا وەردەگرن. ڤالێری لە کاتی ئاخاوتنێکدا بە منی وت: "ئێوە پێتان وا نییە کە وتوێژکردن بە شێوەی پێوانی رووبەری ماتماتیکی (رایمانئوتا) دەگۆڕێ؟ من شتێک بە ئێوە دەڵێم؛ ئەمەش لە لاپەڕەی یەکەمدا بنووسرێ، بەڵام هاوکاتیش ئەوەی کە من پاشان دەیڵێم لە لاپەڕەی دووەمدا تاو و تۆی دەکەم، هەروا ئەوەی کە دوایی دەیڵێم لە لاپەڕەی سێیەم دەینووسمەوە. ئێوەش لە کاتی ئەوەی کە ئەو شتانەی کە بە نیازن پاشان بیڵێن لە لاپەڕەی دووەمدا پاشەکەوت بکەن، بۆ خۆتان وەڵامی من لە لاپەڕەی یەکەمدا بنووسنەوە." بە دڵنیاییەوە ئەو وێنەیە دەبێتە ئەوپەڕی ناڕازیبوون، چونکە لێرەدا وێناندنەکە تەنیا پشت بەوە دەبەستێ کە مرۆ دەتوانێ ئەوە بە پرینسیپی وشەی ئاوێزان بە دواوە، نەک ئاوەڵابوونێکی تەواوی زمان، ناودێری بکەین.
(2) یان دەکرێ بە ئاسانترین شێوە بڵێین: لە گفتوگۆیەکدا ئەکتەرە سەرەکییەکان بە شێوەیەکی دابەشکراو دەپەیڤن، کە ئامانجەکە هاوبەشییە، ئەمەش بۆ ئەوە نییە کە کەسایەتی یەکتر برووشێنن، بۆچوونی سنووردار جیاواز لە بەرانبەر یەکتردا دەرببڕن، (ئەوەش روانگەیەکی دیالێکتیکییە)، بەڵکوو بۆ ئەوەی کە وشە وەک جیاوازییەک بۆ زمان ئامادەیی هەبێ، واتا بۆ ئەوەی خودی ئەو پچڕاندنە وەک تەنیاییەکی توانادار بناخەی جیاوازییەک مینا وشە بەرجەستە ببێتەوە.
(3) لێرەدا من مەبەستم تەنیا لاتەریکییەکان نییە لە کەسایەتییەکی مێژوویدا، بەڵکوو مەبەستی من جۆرە راستییەکی ترە: "کە تۆ جوولەکە بووی" چیتر مانای شوومی (یان بەهایەک) – وەک رەگەز، بایۆلۆگی یان ناوبردنێکی بیۆگرافیی ناگەیەنێ – بەڵکوو مانای توانستێکی ئازادی بێمەرج دەگەیەنێ. مرۆ دەکارێ بڵێ کە بێ دوودڵی پەیوەستبوونی ئێمەش بە "مرۆڤایەتی" هەر بە هەمان شێوەیە: هەر بۆیە وا دیارە هەردوو پەیوەستبوون بەندن بە جێگۆڕکێی هەمان چارەنووس. مرۆ بە حەزی خۆی نابێتە جوولەکە. مرۆ بەر لەوەی جوولەکە دەبێتە جوولەکە، بوونی ئەو بەر لەوەیەی کە دەکەوێتە پێش بوونایەتی، هەروا مێژووش، مرۆڤێک لە سرووشتێک (لە زانینی ناسنامەیەکی سرووشتیدا) رەگئاژۆ ناکا

، بەڵکوو لە ئێگۆ (من)ێکدا کە پێشتر داڕێژراوە وەلێ هاوکاتیش هەرگیز نەگیشتۆتە جێ، کە مرۆ پێویستە بە بێ ئەوەی کە بەرپرسیارەکەی خۆی ڕەتبکاتەوە وەڵام بداتەوە. بۆیە "سرووشتی مرۆڤی جوولەکە" یەکجار زۆر "خۆ پارێزییە"، دەچنەوە ناو خۆیان، جا دەبێ بە رامانێکی راماوانەی بێکۆتاییەوە دەرکی بکەین کە هەمیشە ڕەنگدانەوەیە جەختکردنەوەیەکە کە لە سرووشتیش زیاتر ڕەگئاژۆیە، مەرجەکەی لە سرووشت باڵاترە، مەرجێک کە مرۆ، هەرچەندە ڕەتیشی بکاتەوە، ناتوانێ خۆی لێ رزگار بکا.

، لەوێدا ئیمانوێل لیڤیناس بە شکۆمەندی و " Difficile Libertè " (Albin Michel)(4) لە کتێبی قووڵایەک لەسەر ئایینی جوولەکە دەدوێ، لەسەر ئەوەی کە پەیوەندی بە هەمووومان هەیە دەدوێ، لەو کتێبەدا مرۆ لە تەک زۆر رامانگەلێکی گرنگدا ئەوە دەخوێنێتەوە: "ئەو ڕێسایە ناوبراوە بە نووسراوەکەیەو بۆ هەتا هەتایێ هاوچەرخە. لە نێوان ئەو رامانگەلەدا پەیوەندییەکی بنەچەکەیی هەیە، تێگەیشتنێک لەو رامانگەلەدا خودی ئەتمۆسفێری ئایینی جوولەکەیە. کایەی هەر یەکەیان یەکتر دەپارێزن یان یەکتر مەحف ناکەنەوە، بەڵکوو دەرفەت دەڕەخسێنن کە پیادەیان بکەی و بیانخوێنییەوە.

، لەوToraچوونە ناو ئەو بۆچوونە ڕۆژانەییەکانی ئەمەوە، لەوێدا تێخوێندنەوەیەکی ناسراو لە ناودارەی کە شوێنێکی کاڵەیی لە ژیانی ئایینی جوولەکەدا هەیە ئەنجامدەدا.”lernen”ە

(5) مارتین بوبەر لە مەڕ تاو و توێکردنی کارەکەی بەمجۆرە دەدوێ: "من ئەو حیکایەتە سۆفیگەرییانەم لە ئەدەبی فۆلکلۆریی، یادداشتە تۆمارکراوە جیا جیاکانەوە وەرگرتووە، بەڵام هاوکاتیش من لەو مرۆڤانەی کە هێشتا لە ژیاندا بوون، ئەو مرۆڤانەی کە لە تیرەکانیان وەریان گرتبوو، بیستوومن. من وەک هەر جۆرە بەرهەمێکی ئەدەبی و حیکاتێکی ئەخلاق ئامێز دەستکاریم نەکردوون: من وەک منداڵێکی لاو ئەو داستانە سۆفیگەرانەم گێڕاوەتەوە... من تەنیا بەردەبازێکی ئەو زنجیرە داستانەم، من مێژوویەکی کۆن دووبارە گێڕاوەتەوە، ئەگەریش بە داستانگەلی نوێ دەچن، ئەوە بەندە بەوەی کە ئەو نوێیە لە دەستپێکدا کە بێژراون هەبووە.

هاوکاتیش من دەخوازم ئێوە کتێبەکەی ڕۆبەرت میسراهیس

بخوێننەوە، بە تایبەتیش ئەو بەشەی کە ”La condition rèflexive de lòmme juif (Julirad”

کە ناوی: "واتای ئەنتیسمیزمی نازیی وەک بنەچەکەی ئەزموونی جوولەکە". لێرەدا من کۆپلەیەکی ئەو کتێبەتان بۆ دەنووسمەوە کە جێگەی خۆیەتی مرۆ بیری لێبکاتەوە: "ئەو کارەساتە قەبەیەی نازییەکان بۆ جوولەکەکان مانایەکی قووڵ نمایش دەکا کە ڕەگەکەی لە ئەنتیسمیزم دایە، کە ئەوەش وەک شیانێکی بەردەوام خۆی دەردەخا کە ئاراستەی جوولەکە دەکرێ... بە ئاگا بوون لەو **کارەساتە** وەک دەستپێکێک بۆ نوێکردنەوەی ئاگایی جوولەکە، چەشنە هەڵگەڕانەوەیەکی تاریکە، نەک بۆ ڕۆناکی، بەڵکوو بۆ شەو. دەستپێکی ئەو سەرسەختییە، ئەو ئەزموونە بنەچەکەیە کە مرۆ ناتوانێ لە پشتەوەیرا بۆی بچێت، بۆ ئاگایی جوولەکەکان هەستێکی ئایینی خەمگین پێکدەهێنێ: کە خۆیان فێری دانایی و ترس بکەن... کە (ببی بە جوولەکە) وەک مەیلە و نەبوونێک تێکەڵاو نەبوونێکی بە ڕۆشنبیریکراوەیان بۆ پێکدەهێنێ کە تەنیا دەکرێ وەک پەرادۆکسێک پێناسە بکرێ و دواجاریش ئەمانە دەبنە هەڕەشەیەکی بەردەوام بۆ ئەوان. هەروا ڕۆبێرت میسراهی بەردەوام دەبێ و دەڵێ: "ئەنتیسمیزمی نازی هەر تەنیا دیاردەیەک نییە کە بکرێ لە ڕوانگەیەکی سۆسۆلۆجیانەوە بڕیار لەسەر هۆکرد و ستراکچەرەکەی بدرێ... هەرچەندە ئەگەر مەسەلەکە بەمجۆرە بێ، کەواتە هاوکاتیش شتێکی تر هەیە: مانیفستێکی تەواو زەبر و زەنگانە هەیە کە بە بێ هاندەرییەک ئاراستەی ئەوانیتر دەکرێ، هەر بۆیە جوولەکە سکاندالێک دروستدەکا کە ئەمەش بوونایەتییەکی ترە..."

ناساندنێکی کورت سەبارەت بە ماوریس بلانشۆ

Maurice Blanchot له 1907له سالّی Quain, Saône-et-Loire له دایکبووه و له 2003 کۆچیکرد. بەشێک له تێزی خوێندەکەی له زانستگا لەسەر فیلۆلۆگی ئەلمانی بوو. شایەنی باسە، بلانشۆ له بیستەکانی سەدەی رابردوودا له سیمینارەکانی هایدگەر له شاری فریبۆری ئەلمانیدا ئامادە بووە. له کۆتایی شەڕی جیهانی دووەمدا له جەزائیر سکرتێری ئەندرێ جید بوو. له 1941دا به درەنگییەوە وەک یەکەم کتێب رۆمانێکی بە ناوی (تۆماسی بێفیگیور) بڵاوکردەوە و له چل و پەنجایەکاندا دوو رۆمانی دیکەی چاپکرد. هاوکاتیش زنجیرەیەک وتاری له گۆڤاری جودا بڵاو دەکردەوە، کە پاشان ئەو کۆوتارەی به به کەمێک وردەکارییەوە له کتێبێکدا بەناوی (کۆوتار) بڵاوکردەوە. بلانشۆ هەم وەک نووسەر و فەیلەسوف خاوەن چاندان کتێبی هەمەجۆری رەخنەیی، ئێستێتیکی، فەلسەفیی سەرنجکێشی دیکەیە. یەکێک له هاوڕێیە نزیکەکانی بلاونشۆ گۆرگی باتالی بوو. هاوکاتیش سەرچاوەی بیرۆکەی بێلایەنی (نیوترال) کە له دەقەکانی بلانشۆدا ئامادەیەکی گەشاوەی هەیە سەرچاوەکەی له هزرەکانی ئێمانوێل لیڤیناسەوە هەڵدەقووڵێن. دەکرێ بێژین، کە بلانشۆ به یەکێک له گرنگترین نووسەرانی فەرەنسی دوای جەنگ دەناسرێتەوە. ئەوەی بلاونشۆ بناسێ دەزانێ کە شێوازێکی ئەدەبی، یان شیعرییەت له وتار و کتێبە هزرییەکانیدا ئامادەیە. وێڕای ئەمەش بلانشۆ بەرهەمە ئەدەبییەکانی به شێوازێکی سەخت و ئەبستراکت، هاووێنەی بەرهەمە فەلسەفییەکانی دەنووسێ.
ماوەتەوە بزانین کە بلانشۆ به کەسێکی زۆر گۆشگیر ناسراوە و له ئاکامی ئەو خەسڵەتەوە بەوە رازی نەبووە کۆڕ و سێمینار بۆ جەماوەر بکا، له زانستگایەکان وانە بڵێتەوە، چاوپێکەوتن بکا یان له تێڤی قسە بکا. هەر بۆیە بلانشۆ بێجگە لەو دوو وێنەی کە له 1929 گیراون، تەنیا چەند وێنەیەکی دیکەی له پایزیی تەمەنیدا بەرچاو دەکەون. ئەو خەسڵەتەش دەگەڕێتەوە بۆ جیهانبینییەکەی خۆی کە ئەو بە گومان بوو لەوەی کە نووسەر وەک دامەزرێنەرێکی رۆڵی کۆمەڵایەتی بگێڕێ، ئەو بیرکردنەوەیەش له شێوازە دانسقەکانی رەفتاری ژیان و نووسینەکانیدا رەنگدەداتەوە. وێڕای ئەمانەش، دەڵێن بلانشۆ له ژیانیدا تاکوو بتوانێ بنووسێ سیانزە ساڵ له ژوورێکی دەنگبڕدا گۆشەگیر دەبێ. لەبۆیە رەنگە کەسایەتییە گۆشەگیرییەکەشی وەک ئاکامگیرییەک هەر لەو جیهانبینییەوە سەرچاوەی هەڵگرتبێ.
له کۆتاییدا دەخوازم بێژم،کە ئەوەی هانیدام کە ئەم وتارە بە کوردی بکەم، ئەو شێوازی مەنۆلۆگە سەرگێژکەرە، ئاخاوتنە خوتبە ئاسایە بوو، کە من بە گرفتێکی وێرانکەری زمانی نووسەر و سیاسەتمەداری کوردی دەبینم، کە بە واتای بلانشۆ، خەڵک ناچار دەکەن گوێ له خوتبە دووبارەکانیان بگرن. هاوکاتیش، وێڕای شێوازە ئێستێتیکییەکەی بلانشۆ، ئەو رامانە سەرنجکێشە بوو کە ئەو لە نێوان بیرۆکەی پچڕاندن و پرسی کۆکوژیی جوولەکەکان وێنای دەکا. ماوەتەوە بڵێم، کە من هەوڵمداوە دەست بەو شێوە دەربڕینەی بلانشۆوە بگرم، کە بەشێکی بنەڕەتی ئەو شێوازە، بریتییە له رستەی هەناسە درێژ و چڕ و شیعریانە، ئەمەش له بنەڕەتدا بەندە به خودی زمانی فەرەنسییەوە. هەر بۆیە وەرگێڕە سوێدییەکان، کە هەردووکیان دەیان وتار کتێبی هزرییان له فەرەنسیی و ئەلمانی کردووە بە سوێدی و وانەبێژی فەلسەفەشن لە زانستگایەکانی سوێد، بەهەمان شێوە له وەرگێڕانەکەیاندا ئەو شێوازەی زمانی فەرەنسییان پەراستووە. کەواتە ئەگەر وەرگێڕانەکە سەخت دەنوێنێ، وێڕای کێشەی وەرگێڕانی بەشێک لە چەمکەکانیش، ئەوە پەیوەندی بە خودی زمانی سەختی دەقەکەوە هەیە. (هەندرێن)

دوو کۆپلە شیعری ئیدمۆن یابێس، له کۆشیعری "کتێبی پرسیارەکان"ەوە
و. له سوێدییەوە: هەندرێن

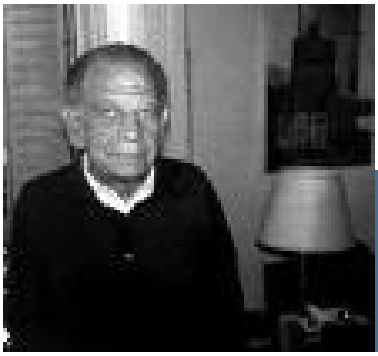

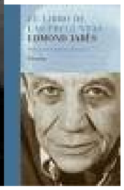

کۆپلەگەلێک لە: کاتێکی خۆشەویستدا

یوکل: لاپەڕەیەکی سپی هەنگاوێکە لە هەرا و زەنا بە ڕێگاوەیە کە سەر لە نوێ شوێنپێیەکانی خۆی بدۆزێتەوە.

ژیانێک، گۆکردنی نیشانەیە.

سارا: خەون، یوکل، ئایا ئەوە مەرگێکی زووتر نییە؟ تۆ بە پەراوێزەکان، بە هەورەکان دەستپێدەکەی. مرۆڤ کات هەڵگرە. ئێمە دژ بەوە یاری دەکەین. کات بووناندنە، کڵپەی ئەو چرکانەیە کە هەر جارە و سەر لەنوێ لە دایکدەبنەوە.

یوکل: مرۆڤ فرۆشیارێکە لە خۆڵەمێش. من لە دەرەوەی جیهاندا ساتەکەم، بەشە ئەبەدییەکەی خۆم دەپارێزم.

سارا، سات و ئەبەدییەتەکەی منە.

سارا: وشە مەودا پاشەکەوت دەکا، شوێن گوماناوی دەکا. ئایا وشە ئەوەیە کە دایدەڕێژین، یان ئەوەیە کە شێوەی ئێمە وێنا دەکا؟

یوکل: سەعاتەکان مرۆڤ فێر دەکا کە ئەو، لە هەر کوێیەکە یان لە هەر کوێیەک بێ یان وەستاو بێ، وەک بەندۆلی سەعات سووڕ دەخوات - کە نازانێ ئەوان سووڕ دەخۆن. کیژە خەیاڵێنەرەوەکان، هەرچەندە تیکێکی چکۆڵەی ونبوون لە بەشێکی بچووکی گەردوون، لە ئارەزووەکانیانی ئەواندایە کە چەند رووبەرێکی گەردوون، هەوەسی دڵراکێشانە جوانەکانیان، دڵپیسی ژنە پاسەوانەکانی زیندان، رۆشنبکەنەوە.

ئەو سپێدەیە یەک کاتژمێر دڵکێشانە دەبریقایەوە. خۆر رابەرێکی تاریکی بوو. من بەر لە کازیوە لە خەو رابووم تاکوو سەیری سەرکەوتنێک بکەم، ئەو رابەرە بە بێ دوو دڵی هەر زوو لە ئامادەباشیدا بوو، وەلێ مەحاڵە کە پێشبینی وردەکارییەکانی بکا. من لەگەڵ رمانی شەودا بووم، بەسەر هەموو پارچە سێبەرە ئاوێزانەکانی . تا بڵێی مەکرێکی بێ مەزەندە. تا بڵێی ئامادەکاری کاری بەدانە لە نهێنیدا.

وشە پەنجەرەیە، دەرگایەکی نیوە کراوەیە بە رووی فەزایەکدا؛ من گومان دەکەم کاتێک ناولەپمان دەخەینە سەر پەنجەرەکە، سەر ئەو شوێنپێیانەی کە لەوێدا بەجێیان هێشت. ......

تێبینی: یوکل و سارا دوو کەسایەتی روحی ناو تێستەمێنت/بیبلی کۆنینەی جوولەکەکانە. ئەوان هەردووکیان پێکەوە دەژیان.

....

کۆپلەی دووەم:

(ئەگەر زەریا شەپۆڵەکانی نەبووایە تاکوو دایانمرکێنێتەوە و وایان لێبکا بۆ زەریان بیانگەڕێنتەوە؛ ئەگەر زەریا شەپۆڵێکی زۆری هەبووایە - وەلێ نەک پڕا و پڕ – تاکوو ئاسۆ لێی بڕژێتەوە؛ پڕا و پڕ – وەلێ تەنیا کەمێک – تاکوو زەوی ارارا بکا؛ ئەگەر زەریا ارارا نەبووایە تاکوو زەریا گوێ بۆ زەریا رادێری، چاوی نەبووایە تاکوو هەتا هەتایێ ببووایە نیگای زەریا؛ ئەگەر زەریا خوێ یان کەفی هەبووایە، ئەوە مەرگی خۆڵەمێشی زەریا لە

ناوەڕاستی هەتاودا لە ڕەگەکانییەوە دەپچڕا؛ ئەوکات زەریای مردوو لە ناوەڕاستی هەتاوی لق و پۆپ پچڕاودا دەبوو، جا تەقینەوەی زەریای مینرڕکراو بە یادەوەرییە نابەخشندەکەیدا هەڕەشەی لە جیهان دەکرد . لێ مەترسییەکان. مەترسییەکان چییان لێدێ؟ لێ مرۆڤەکان. مرۆڤەکان چییان لێدێ؟) (1963)

(و. کوردی)

/ئێدمۆن یابیس شاعیرێکی جوولەکەی فەرەنسی زمانە و بە یەکێک لە شاعیرە Edmond Jabès(*) ناسراو و دانسقەکانی دوای جەنگی جیهانی ناسراوە. یابێس لە 17 ئەپریلی 1912 لە قاهیرە لە دایکبووە و لە 2ی ژەنیوەریی، لە پارییس کۆچی دوایی کردووە. لە ساڵی 1956 دا لە کاتی شەڕی شوێسدا لە قاهیرەوە ئاوەرەی فەرەنسا بوو. هەر زوو بووە برادەری سووریالیستەکانی پاریس، بەڵام نەبوو ئەندامی ئەوان. شایەنی باسە یابێس لە شیعرەکانیدا بە شێوەیەکی سەرنجکیش بیرۆکە موستیک/سۆفیگەرایی ئایینی جوولەکە مشتوماڵ دەکا. "کتێبی پرسیارەکان"، کە بلانشۆ لەو دەقەدا باسیدەکا، کۆپەخشانێکی شیعر ئامێزی سەرنجکێشی ئێدمۆن یابێسە، کە لە سەرەتای شەستەکانی سەدەی رابردوودا بڵاویکردۆتەوە. وێڕای ئەمەش ئیدمۆن یابێس خاوەنی زیاتر لە پانزە کتێبی شیعریی، رەخنەیی و ئەدەبییە. لەبۆیە من، بۆ ئەوەی خوێنەری کورد بتوانێ کەمێک تامی شیعرەکانی ئەو شاعیرە بچێژێ، کۆپلەیەکی چکۆڵە لە کۆپەخشانی "کتێب پرسیارەکان" دەکەمە کوردی. ئەو کۆپلانەش هەر لە گۆڤاری "کریس"دا وەرگیراون. (و.کوردی)

***تێبینی:**

لە داهاتووەکی نزیکدا دوو خوێندنەوەی دیکەی ئێمانوێل لیڤیناس و ژاک دێریدا لەمەڕ ئەزموونی شیعریی ئێدمۆند یابێس پیشکەش بە خوێنەرانی "دەنگەکان" دەکەین.